

De economische crisis en de aanpak ervan

J.J. van Duijn*

Samenvatting

De Nederlandse economie is totaal uit balans. Er is sprake van een sterke onderbesteding, die zich uit in een recordoverschot op de betalingsbalans. De onderbesteding wordt geheel en al veroorzaakt door de bedrijvensector. De ingehouden winsten van bedrijven zijn hoger dan ooit, hun bruto investeringen bevinden zich op het laagste niveau sinds de tweede wereldoorlog. De overheid verergert het probleem van de onderbesteding door te bezuinigen en de lasten van burgers te verzwaren. In plaats daarvan zou zij de onderbesteding van de private sector moeten compenseren door de infrastructurele overheidsinvesteringen op te voeren, net zoals de Nederlandse en andere overheden bij eerdere economische crises deden. De Deltawet van 2012 en het daaruit voortvloeiende Deltaprogramma bieden daartoe alle mogelijkheden.

Trefwoorden: economische crisis, rijksbegroting, financieel-economische beleid.

Uit balans

De Nederlandse economie is totaal uit balans; meer dan ooit in de afgelopen zestig jaar het geval was. Sommige economische variabelen hebben historisch extreme waarden bereikt. De meest in het oog springende uitschieters zijn:

- *Het betalingsbalansoverschot.* Dit zal naar verwachting in 2013 op meer dan 9% van het bruto binnenlands product (bbp) uitkomen. Sinds het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) met de registratie van onze nationale rekeningen begon is het saldo nog nooit zo hoog geweest (het vorige recordpercentage was 9 in 2006).
- *De werkloosheid.* Deze is nu bijna 700.000, wat volgens de nu gebruikte werkloosheidsdefinitie een absoluut record is. Als percentage van de beroepsbevolking was de werkloosheid begin jaren tachtig hoger dan de bijna 9% die het CBS nu meet. Maar per maand komen er nu gemiddeld 12.000 werklozen bij en als deze trend doorzet, zal ook het werkloosheidspercentage volgend jaar of het jaar daarna een nieuwe naoorlogse recordstand bereiken.
- *De ontwikkeling van de reële lonen.* De stijging van de urlonen blijft sinds juli 2010 ieder maand achter bij de inflatie. Een periode van drie jaar van reële loondaling is in de afgelopen zestig jaar niet voorgekomen.
- *Het reëel beschikbaar inkomen van gezinnen.* Dit zal dit jaar voor het zesde achtereenvolgende jaar dalen. Ook voor 2014 wordt een verdere daling verwacht. Het gezinsinkomen is nu lager dan in 2001. Een dergelijke langdurige daling is nooit eerder voorgekomen.
- *De individuele besparingen van gezinnen.* De spaarquote van gezinnen is sinds 2003 ieder jaar negatief geweest. Zo'n lange periode van ontsparing is nooit eerder voorgekomen. Toch zijn er nog steeds economen die beweren dat consumenten 'de hand op de knip houden'. De feiten zijn dat de knip aan het eind van het jaar leeg is en dat er ieder jaar weer minder in de knip zit. Dit verklaart de aanhoudende daling van de particuliere consumptie.
- *De spaarquote van bedrijven.* De besparingen van bedrijven, die gelijk zijn aan hun ingehouden winsten, zijn nog nooit zo hoog geweest. In 2011 bedroegen ze 11,6%

van het bbp, het hoogste percentage sinds de registratie van bedrijfsbesparingen begon (1980). Met een overheid en met gezinnen die ontsparen, worden de nationale besparingen geheel gevormd door bedrijfsbesparingen. Anders gezegd: het Nederlandse betalingsbalansoverschot slaat geheel neer in de ingehouden winsten van bedrijven.

- *De investeringsquote van bedrijven.* Gerelateerd aan het bbp ligt de bruto investeringsquote van bedrijven op het laagste niveau sinds de tweede wereldoorlog. De quote placht decennialang rond 20% te liggen, maar is nu minder dan 12%. De netto-investeringen zijn nu negatief.
- *De vennootschapsbelastingontvangsten, als percentage van loon-, inkomsten- en vennootschapsbelasting.* Bedrijven dragen steeds minder bij aan de inkomens- en winstgerelateerde belastingopbrengsten. Rond 2000 was het VpB-aandeel nog meer dan 40%, nu is het 20% - het laagste sinds de registratie begon (1980) – ondanks de sterk gestegen winsten van bedrijven. Winstbelastingtarieven in Nederland (en trouwens ook elders) zijn de afgelopen 25 jaar voortdurend gedaald.

De machtsverschuiving van arbeid naar kapitaal

Het is aan de hand van bovengenoemde extremiteiten niet zo moeilijk een diagnose te stellen. De patiënt – de Nederlandse economie – lijdt aan ernstige onderbesteding. Deze is niet het gevolg van onderbesteding door gezinnen, noch van onderbesteding door de overheid. Gezinnen zowel als de overheid ontsparen. De onderbesteding wordt geheel veroorzaakt door bedrijven, die voor recordbedragen aan winsten inhouden, in plaats van deze te investeren. Besparingen van bedrijven zijn nog nooit zo hoog geweest en bedrijfsinvesteringen nog nooit zo laag.

Het positieve gevolg van deze ontwikkeling is dat de balansen van ondernemingen zeer zijn versterkt. De solvabiliteit (eigen vermogen als percentage van het balanstotaal) van grote, niet-financiële ondernemingen was eind 2011 (laatst bekende CBS-data) gestegen naar 45,9%, na een dieptepunt van 36,7% in 2002. De bijna 46% is het hoogste percentage sinds de registratie ervan in 1977 begon.

Achter al deze cijfers gaat een ontwikkeling schuil, die als een van de belangrijkste, zo niet allerbelangrijkste lang-cyclische bewegingen in de westerse economieën moet worden beschouwd: de machtsverschuiving van arbeid naar kapitaal. Voor kapitaal lees: het management dat zichzelf bedient en dat kapitaalverschaffers tevreden moet houden.

Deze beweging begon in de jaren tachtig en is dus al een jaar of dertig gaande. De slingerbeweging ten gunste van het kapitaal was de reactie op de omgekeerde beweging die tussen grofweg 1950 en 1980 steeds meer macht bij de factor arbeid bracht.

Een aantal factoren heeft het management van bedrijven en kapitaalverschaffers in de kaart gespeeld:

- De opvatting, die in de jaren tachtig als reactie op de ‘socialistische’ jaren zeventig begon post te vatten, dat het toelaten van meer marktwerking en het verkleinen van de rol van de overheid tot hogere welvaart zou leiden. De Britse premier Thatcher en de Amerikaanse president Reagan waren prominente vertolkers van deze opvatting. In Nederland voerde premier Lubbers zijn ‘no-nonsense’-beleid.
- De gestage verlaging van winstbelastingtarieven in vrijwel de gehele westerse wereld. In de jaren zeventig betaalden bedrijven in Nederland 48% vennootschapsbelasting. Nu is het tarief 25%. De belastingdruk is verschoven van

bedrijven naar gezinnen. In Europa is na de invoering van de euro, die voor de eurolanden een einde betekende van het monetair beleid als concurrentiewapen, het VpB-tarief een belangrijk instrument van landen geworden om buitenlandse bedrijven aan te trekken. Hiermee werd de neerwaartse spiraal in de tariefsontwikkeling nog eens versterkt.

- De politiek van loonmatiging als reactie op de sterke stijging van de werkloosheid aan het begin van de jaren tachtig. In Nederland is het markeringspunt het Akkoord van Wassenaar van november 1982. Ook elders werden lonen gematigd en bleef de stijging ervan vaak achter bij de toename van de arbeidsproductiviteit. De verschuiving in de inkomensverdeling is zichtbaar in de arbeidsinkomensquote (AIQ). In de decennia dat arbeid machtiger werd, steeg deze in Nederland van 71 in het midden van de jaren vijftig naar bijna 96 in 1981. De omgekeerde beweging voltrok zich vooral in de jaren tachtig, toen de AIQ terugging naar 80. In tijden van crisis wordt door werkgevers nog steeds als eerste om loonmatiging geroepen. Niet onbelangrijk is dat een land als Duitsland zijn sterke concurrentiepositie van de laatste tien jaar ook mede aan loonmatiging heeft te danken. In de zuidelijke landen van het eurogebied stegen de lonen harder dan in Duitsland.
- De voortdurende rentedaling, die het aantrekken van vreemd vermogen steeds goedkoper maakte en die via het hefboomeffect ('leverage') het rendement op het eigen vermogen verhoogde. De rentedaling was het gevolg van lagere inflatie – die zelf weer terug te voeren was op de geringe stijging van de arbeidskosten, dus van de lonen – en het gevolg van het beleid van centrale banken, die in tijden van recessie de korte rentes veel meer verlaagden dan zij ze in tijden van hoogconjunctuur verhoogden. De 'bias' naar renteverlaging heeft nu geresulteerd in korte rentes die in de westerse landen net boven nul liggen. Centrale banken hebben zich ontwikkeld tot vrienden van het grootkapitaal, en tot vijanden van de werkende klasse, die zijn spaarcenten moet uitzetten tegen een rente die lager is dan de inflatievoet.

Met de nu dertig jaar durende verschuiving van de macht van arbeid naar kapitaal is een onhoudbare situatie ontstaan: de pendule is veel te ver doorgesloten. De hond (het bedrijfsleven) bijt nu in zijn eigen staart (toekomstige winsten). Doordat te weinig inkomen naar arbeid gaat en teveel naar het kapitaal, wordt de koopkracht van gezinnen aangetast. Dit gebrek aan koopkracht schaadt de afzetmogelijkheden van bedrijven, waardoor op den duur ook de bedrijfswinsten onder druk komen. Tegelijkertijd leidt het gebrek aan groeimogelijkheden ertoe dat bedrijven in eigen regio steeds minder investeren, wat het macro-economisch perspectief verder verslechtert. De vluchtroute voor bedrijven is het buitenland. Daar zouden nog groeikansen zijn. Het CBS rapporteert dat het aantal exporterende bedrijven in Nederland is gestegen van bijna 90.000 in 2009 naar 126.000 in 2012, een stijging van ruim 40% in drie jaar tijd. Maar CBS-cijfers laten ook zien dat de waarde van de uitvoer in de eerste helft van 2013 niet is gestegen, en dat die naar Amerika en Azië is gedaald. Dat de uitvoer naar Europa stabiel bleef, heeft waarschijnlijk te maken met de doorvoer van goederen, die in Rotterdam en op Schiphol aankomen en weer worden uitgevoerd. Ongeveer 45% van de Nederlandse goederenexport bestaat uit wederuitvoer. Op dat deel van de uitvoer wordt maar heel weinig verdiend.

De waarde van de Nederlandse uitvoer is een stuk hoger dan de waarde van de binnenlandse gezinsconsumptie, maar als we van de export de wederuitvoer aftrekken, zijn beide ongeveer even belangrijk. De Nederlandse economie kan niet floreren als de consumptieve bestedingen voortdurend achterblijven.

Het kabinet verergert het probleem

Tot de extremiteiten die eerder in dit artikel werden opgesomd, behoren niet de overheidsfinanciën en de staatsschuld, ook al zijn er genoeg politici die ons dat voortdurend willen doen geloven. Het Nederlandse begrotingstekort schommelt tussen 3 en 4%. De staatsschuld komt volgens de *Macro Economische Verkenning 2014* van het Centraal Planbureau dit jaar uit op 75,0% van het bbp, om volgend jaar te stijgen naar 76,3%. Ongetwijfeld zullen de percentages uiteindelijk anders zijn, maar dit zijn de orden van grootten.

Van 1980 tot en met 1990 had Nederland een begrotingstekort, dat ieder jaar op één na (1985) groter was dan 4% en dat over die elf jaar gemiddeld 4,9% bedroeg. Let wel: dit waren de jaren van 'no-nonsense'-premier Lubbers en de strenge saneerder Ruding. Het tekort was hoger dan nu, maar dit leidde niet tot economische rampspoed. De economie herstelde zich keurig van de diepe recessie van begin jaren tachtig. Het verschil tussen toen en nu is dat er toen nog geen euro was en ook geen Stabiliteits- en Groeipact (SGP), dat de waardevastheid van de Europese eenheidsmunt moest waarborgen. De eis dat het begrotingstekort van een euroland hoogstens 3% mocht bedragen, ongeacht de mate van over- of onderbesteding in de particuliere sector, bestond nog niet. Kabinetten konden naar eigen inzicht en binnen de politieke mogelijkheden handelen en de Nederlandse economie kwam er weer helemaal bovenop.

Evenmin is de Nederlandse staatsschuld extreem hoog. Dit jaar bestaat het Koninkrijk der Nederlanden 200 jaar. Niet om het probleem van nu te bagatelliseren, maar gedurende 138 van die 200 jaar was de staatsschuld als percentage van het bbp hoger dan zij nu is. In die 200 jaar werd Nederland van een arm tot een heel rijk land, gedurende tweederde van die jaren een schuld met zich meedragend die groter was dan nu.

Ook vergeleken met andere landen heeft Nederland geen buitengewoon hoge staatsschuld. De ons omringende landen (Verenigd Koninkrijk, Duitsland, België, Frankrijk) hebben alle een staatsschuld die in relatie tot het bbp hoger is dan de Nederlandse. Nederland zit ver onder het Europees gemiddelde.

Het is ook niet zo dat de Nederlandse overheid onder zware rentelasten gebukt gaat. De rente die moet worden betaald is lager dan die in de geschiedenis van het Koninkrijk en zijn voorgangers ooit was. In 2012 betaalde Nederland 1,6% van het bbp aan rente over zijn staatsschuld. Dat percentage is in de afgelopen twintig jaar voortdurend gedaald. In 1992 was het nog 5. Hoewel de schuld van de overheid na het uitbreken van de bankencrisis sterk is opgelopen, heeft die toename er niet toe geleid dat beleggers een hogere rentevergoeding op staatsleningen zijn gaan vragen. Sinds de zomer van 2008 is de 10-jaarsrente gedaald van 4,8% tot een dieptepunt van 1,5% in de zomer van 2012.

De enige reden waarom de Nederlandse regering probeert op krampachtige wijze het begrotingstekort onder 3% te duwen, is omdat dit nu eenmaal het percentage is dat in het SGP is vastgelegd en omdat Rutte c.s. er voortdurend op hebben gehamerd dat andere landen zich aan de 3%-regel moesten houden. Nu is het dus onze beurt.

Inmiddels zijn de meeste economen het er wel over eens dat 3% een volslagen willekeurig getal is. Voor een land met een structureel betalingsbalanstekort is een 3% overheidstekort te hoog, voor een land met een structureel betalingsbalansoverschot in de orde van grootte van het Nederlandse (rond 8%) is er bij een begrotingstekort van 3% nog steeds sprake van forse onderbesteding.

De defensielijn van de 'preciezen' is dat er in internationaal verband alleen met simpele getalsafspraken valt te werken (waarbij het dan kennelijk niet uitmaakt als het opvolgen van die simpele afspraken tot een record aantal werklozen leidt) en dat we volgende generaties niet met onze schulden mogen opzadelen.

Als dat laatste argument enige geldigheid heeft, betekent het dat Nederlandse (en andere) regeringen al honderden jaren een volstrekt foutief beleid voeren. Er is altijd staatsschuld geweest en schulden worden al eeuwen lang door volgende generaties afbetaald. Het is zelfs zo dat overheden (waaronder die van de provincie Holland in de 18de eeuw) soms schuldpapier uitgaven niet omdat ze het geld hard nodig hadden, maar om beleggers de gelegenheid te geven hun middelen veilig bij een eersteklas debiteur te stallen.

De tragiek van het Stabiliteits- en Groeipact is dat het noch groei, noch stabiliteit heeft gebracht, waar die voor de inwerkingtreding ervan in 1997 wel bestonden. Het SGP heeft tot grote verdeeldheid tussen en binnen de Europese landen geleid, en het is mede verantwoordelijk voor het zeldzaam zwakke herstel van Europa na de recessie van 2009. In de vijf jaar sinds de val van Lehman Brothers is de economie van de Verenigde Staten, waar de bankencrisis begon, met 6% gegroeid, terwijl die van de eurozone met 2% gekrompen is.

In Nederland verergert het kabinet het probleem van de zwakke binnenlandse economie door de lasten van burgers te verzwaren en de publieke voorzieningen te verminderen. De btw-verhoging van 19 naar 21% is een voorbeeld. De hogere inflatie die daarvan het gevolg was, betekende een daling van het reëel beschikbaar inkomen van gezinnen, wat zich vervolgens vertaalde in minder particuliere consumptie. Het bevriezen van ambtenarensalarissen en het reduceren van overheidspersoneel heeft hetzelfde effect voor de beschikbare inkomens. Dat beetje groei dat er nog was, is door overheidsbezuinigingen de nek omgedraaid.

Het kabinetsbeleid treft gezinnen, die het al moeilijk hebben, maar ontziet bedrijven. Het kabinet mikt daarmee geheel en al op een herstel in de landen waarnaar wij exporteren en legt daarmee het lot van de Nederlandse economie in buitenlandse handen.

Overheidsinvesteringen als antwoord op de crisis

Nu gezinnen niet kunnen besteden en bedrijven niet willen besteden, dient de overheid haar taak als hoeder van het algemeen belang te vervullen. Anders dan de minister van Economische Zaken (geen econoom) en de vorige minister van Financiën (ook geen econoom) beweerden, is de overheid niet "als een gezin, dat ook zijn huishoudboekje op orde moet hebben." Dat is de overheid nu precies niet. De overheid is complementair aan de particuliere sector. Laat de laatste het afweten – in dit geval zijn het de bedrijven die verantwoordelijk zijn voor de omvangrijke onderbesteding in Nederland – dan dient de overheid in te grijpen en te compenseren.

Overheidsbestedingen bestaan uit twee onderdelen: overheidsconsumptie en overheidsinvesteringen. De overheidsconsumptie bestaat ook weer uit twee delen: de

échte overheidsconsumptie en de consumptieve uitgaven, die de overheid betaalt, maar die rechtstreeks aan gezinnen ten goede komen. Het CBS gebruikt voor het eerste deel de term 'collectieve consumptie door de overheid' en noemt het tweede 'individuele consumptie door de overheid'. Wat de overheid voor ons betaalt, is veel harder gegroeid dan wat zij zelf consumeert. In de jaren zeventig was de collectieve overheidsconsumptie groter dan de individuele. Anno 2013 is de balans omgeslagen en bestaat meer dan 60% van de totale overheidsconsumptie uit uitgaven die direct aan individuen ten goede komen. Het gevolg is dat wat het CBS de 'werkelijke individuele consumptie' noemt, veel groter is dan de consumptie van gezinnen zoals die traditioneel in de *Nationale Rekeningen* wordt verantwoord, terwijl de echte overheidsconsumptie veel kleiner is dan zij op het eerste gezicht lijkt te zijn.

Toch is het geen goed idee om de onderbesteding in de Nederlandse economie via meer overheidsconsumptie te verminderen. De taak van de overheid is veel eerder om het productief vermogen van de economie voor de toekomst te vergroten dan om de consumptie in het heden te doen toenemen. De onderbesteding in Nederland wordt ook in veel sterkere mate veroorzaakt door een tekort aan investeringen (in dit geval van bedrijven) dan door een tekort aan consumptieve bestedingen. De overheid zou dus juist zijn investeringsbudget moeten opvoeren. Het doen van infrastructurele investeringen behoort tot de kerntaken van de overheid, iets wat Adam Smith in 1776 al wist. De publieke infrastructuur behoort tot de belangrijkste collectieve goederen van een maatschappij, want zij bepaalt het productief vermogen van de economie. Het wezenskenmerk van collectieve goederen is dat deze niet individualiseerbaar zijn. Dat betekent dat alleen de overheid ze kan leveren en dat zij de productie ervan uit de collectieve middelen moet financieren, dan wel leningen kan uitschrijven indien de uitgaven een investeringskarakter hebben.

Decennialang is in Nederland begrotingsbeleid gevoerd op basis van de Comptabiliteitswet van 1927, die een onderscheid maakte tussen de 'gewone dienst' en de 'buitengewone of kapitaaldienst'. Uitgaven die onder de eerste categorie vielen, moesten door lopende inkomsten (voornamelijk belastingontvangsten) worden gedekt, terwijl voor de uitgaven van de laatste categorie leningen op de kapitaalmarkt mochten worden aangegaan. In de loop der naoorlogse jaren is het maken van deze tweedeling in onbruik geraakt, hoewel er heldere economische redenen waren en zijn om het onderscheid tussen gewone en kapitaaldienst juist wel te maken. Consumptie moet uit lopende inkomsten worden betaald, voor investeringen mag worden geleend. Op dit punt is er wel een parallel met de particuliere sector, maar die parallel wordt nu weer niet getrokken. De meeste ondernemingen waren niet ver gekomen als ze voor hun investeringsuitgaven niet hadden kunnen lenen. Historisch hebben overheden ook zo gehandeld. Voor de totstandbrenging van grote infrastructurele werken werd op de kapitaalmarkt geleend.

In het algemeen geldt dat de overheid tegen een lagere rente kan lenen dan welke andere partij ook. Nu geldt bovendien dat de rente waartegen voor langere looptijden geleend kan worden, lager is dan ooit in de geschiedenis het geval was.

Sinds de depressie van de jaren dertig zijn overheidsinvesteringen ingezet om economische crises te bestrijden. Dit gebeurde in de Verenigde Staten (Tennessee Valley Authority, Hoover Dam), in Duitsland (aanleg Autobahnen), maar ook in Nederland. De Zuiderzeewerken (Afsluitdijk, Noordoostpolder) zijn werken van de jaren dertig. Met publieke werken ('werkverschaffing') als de bouw van voetbalstadions

(onder andere in Den Haag, Den Bosch en Nijmegen) en de aanleg van het Amsterdamse Bos en de Bosbaan werd de economische crisis te lijf gegaan.

Gedurende de crisis van de jaren dertig bedroegen de overheidsinvesteringen 4 tot 7% van het Nederlandse bbp. Tijdens de uitvoering van de Deltawerken in de jaren zestig liepen ze op van 3½ tot 5½% van het bbp. Sinds het midden van de jaren tachtig heeft Nederland echter niet meer dan 3 tot 3½% van zijn bbp aan overheidsinvesteringen uitgegeven.

Nu is op 1 januari 2012 een nieuwe Deltawet van kracht geworden. Die wet is een uitvloeisel van het advies van de Deltacommissie, onder leiding van oud-minister Veerman, dat in 2008 aan de toenmalige premier Balkenende werd aangeboden. In dat advies werd gepleit voor een nieuw Deltaprogramma, dat Nederland op lange termijn, rekening houdend met klimaatverandering en zeespiegelstijging, tegen het water zou beschermen en de drinkwatervoorziening veilig zou stellen. Ten behoeve van de uitvoering van het nieuwe Deltaprogramma is een Deltafonds in het leven geroepen, waarin vanaf 2020 jaarlijks tenminste € 1 miljard gestort zal worden. Een Deltacommissaris is belast met het opstellen van het Deltaprogramma. Jaarlijks worden door hem programmavoorstellen aan het parlement gedaan.

Het betreft hier infrastructurele werken, waarvan iedereen overtuigd is dat ze uitgevoerd moeten worden en waarvoor geldt dat de betreffende investeringen alleen in opdracht van de overheid kunnen worden gedaan. Het gaat om klassieke collectieve goederen: de dijken, zeekeringen, sluisen en dammen die Nederland tegen de gevolgen van klimaatverandering en zeespiegelstijging moeten beschermen.

Het lijkt een kans voor open doel om in tijden van ernstig tekortschietende investeringen, met een programma dat er al is en dat hoe dan ook uitgevoerd moet gaan worden, de betreffende overheidsinvesteringen in de tijd naar voren te halen om zo een tweeledig doel te dienen: de onderbesteding van nu bestrijden en Nederland en zijn economie toekomstbestendiger te maken. Zoals Nederland tijdens de crisis van de jaren dertig de Zuiderzeewerken uitvoerde, zou het deze crisis moeten aangrijpen om de nieuwe Deltawerken versneld uit te voeren.

Het voordeel van de infrastructurele investeringen die daarmee gemoeid zijn, is dat heel weinig van de uitgaven weglekken naar het buitenland. Watermanagement is een van de speerpunten van de Nederlandse economie. De kennis is hier voorhanden en de bedrijven die de werken kunnen uitvoeren, zijn Nederlands. Anders dan bij extra bestedingen in de consumptieve sfeer (voorbeeld: de oproep van premier Rutte om de oude auto voor een nieuwe in te ruilen), komen deze uitgaven Nederlandse bedrijven en Nederlandse werkgelegenheid ten goede.

Een van de vele gebreken van de 3%-eis van Brussel is dat deze geen enkel onderscheid maakt tussen tekorten, die ontstaan als gevolg van overheidsinvesteringen en tekorten, die een gevolg zijn van overheidsconsumptie en inkomensoverdrachten. De regel zou moeten zijn dat overheden, structureel gezien, minstens een sluitende begroting hebben waar het hun consumptieve uitgaven betreft, maar tekorten kunnen aangaan, en dus op de kapitaalmarkt kunnen lenen, voor de financiering van hun investeringsuitgaven. Hoe wonderlijk de wegen van EU-politici en Brusselse bureaucraten ook zijn, men kan zich niet voorstellen dat zij blind zijn voor door de tijd heen ontwikkelde economische inzichten, die hun effectiviteit tijdens eerdere crises hebben bewezen.

In plaats van de crisis te verergeren, zoals zij nu doet, zou de regering met een constructieve aanpak ervan kunnen komen. Als zij niet in de door haar zelf gegraven Europese kuil was gevallen, had zij dat waarschijnlijk ook wel gedaan. De oplossing ligt immers voor het grijpen.

Jaap van Duijn

* Jaap van Duijn (1943) was van 1983 tot 2005 verbonden aan de Robeco Groep, waar hij als CIO verantwoordelijk was voor de financiële beleggingen. Hij was hoogleraar algemene economie aan de Interfaculteit Bedrijfskunde in Delft en buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en de EUR. Van Duijn vervult nu bestuurs- en toezichhoudende functies, onder meer bij het Nationaal Groenfonds en beursonderneming Value8.